

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Стаття 9

Носіння релігійних символів у громадських місцях

(Останнє оновлення: 29.02.2024)

Загальний принцип

Носіння релігійного символу або предмета одягу в громадських місцях є дією, що охороняється пунктом 1 статті 9. Особа, для якої релігія є центральним принципом життя, загалом повинна мати змогу сповідувати свою віру й сповіщати про неї інших, *inter alia*, через носіння релігійних символів і предметів одягу, тим більше, що здорове демократичне суспільство повинно толерантно ставитися і підтримувати плюралізм і різноманітність в релігійній сфері (*«Евейда та інші проти Сполученого Королівства» (Eweida and Others v. the United Kingdom)*, 2013 р., § 89 і 94). Однак це право не є абсолютним і має бути збалансоване з законними інтересами інших фізичних та юридичних осіб. Широта свободи розсуду, залишена державі-відповідачу, залежить від контексту, у якому носить релігійний символ або предмет одягу.

Принципи, які можна вивести з поточної судової практики

Носіння релігійних символів і предметів одягу приватними особами:

- лише дуже виняткові обставини можуть (теоретично) виправдати втручання у носіння релігійного одягу в громадських місцях, таких як вулиці, площі, парки тощо (*«Ахмет Арслан та інші проти Туреччини» (Ahmet Arslan and Others v. Turkey)*, 2010 р., § 47-51);
- однак держава може заборонити носіння предмета одягу, який приховує обличчя (*«С.А.С. проти Франції» (S.A.S. v. France)* [ВП], 2014 р., § 156; *«Белькачемі та Уссар проти Бельгії» (Belcacemi and Oussar v. Belgium)*, 2017 р., § 52-53; *«Дакір проти Бельгії» (Dakir v. Belgium)*, 2017 р., § 55-59);
- заборона носіння релігійного одягу приватними особами в залі судового засідання не є обґрунтованою за умови, що цей одяг не заважає нормальному проведенню судового розгляду й не має на меті виявити неповагу до суду (*«Гамідович проти Боснії і Герцеговини» (Hamidović v. Bosnia and Herzegovina)*, 2017 р., § 42; *«Лачірі проти Бельгії» (Lachiri v. Belgium)*, 2018 р., § 46);
- органи державної влади можуть законно вимагати зняти предмет релігійного одягу за особливих обставин з міркувань безпеки (перевірка безпеки в аеропорту, фотографії, що посвідчують особу тощо). (*«Фулл проти Франції» (Phull v. France)* (ухв.), 2005 р.; *«Ель-Морслі проти Франції» (El-Morsli v. France)* (ухв.), 2008 р.; *«Манн Сінгх проти Франції» (Mann Singh v. France)* (ухв.), 2008 р.).

¹Підготовлено Секретаріатом Суд. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

Носіння релігійних символів і предметів одягу державними службовцями на робочому місці або за місцем служби, а також учнями та студентами державних навчальних закладів:

- Держава може вимагати від державних службовців і працівників органів державної влади, що працюють за договором, утримуватися від носіння помітних релігійних символів та одягу, щоб гарантувати нейтральність державних послуг і рівне ставлення до всіх клієнтів (*«Ебрагімян проти Франції» (Ebrahimian v. France)*, 2015 р., § 63-69);
- це стосується, зокрема, вчителів у державних школах усіх рівнів (*«Даглаб проти Швейцарії» (Dahlab v. Switzerland)* (ухв.), 2001 р.; *«Куртулмуш проти Туреччини» (Kurtulmuş v. Turkey)* (ухв.), 2006 р.);
- Держава має широку свободу розсуду щодо того, чи дозволяти учням і студентам державних шкіл та університетів носити помітні предмети релігійного одягу в навчальних закладах (*«Догру проти Франції» (Dogru v France)* 2008 р., § 63; *«Лейла Шахін проти Туреччини» (Leyla Şahin v. Turkey)* [ВП], 2005 р., § 121-122).

Носіння релігійних символів і предметів одягу працівниками приватного сектору:

- компанія може законно вимагати від своїх працівників дотримуватися дрескоду з метою захисту певного комерційного іміджу, навіть якщо впровадження цього кодексу іноді може призводити до обмежень на носіння релігійних символів (*«Евейда та інші проти Сполученого Королівства» (Eweida and Others v. the United Kingdom)*, 2013 р., § 94, порушення статті 9 щодо працівниці авіакомпанії, якій роботодавець заборонив носити видимий християнський хрест на роботі; окремий розгляд за статтею 14 не проводився);
- лікарня (приватна чи державна) також може обмежити носіння релігійних символів або одягу, якщо це виправдано міркуваннями здоров'я та гігієни (*там само*, § 98-100, не встановлено ані порушення статті 9 окремо, ані у поєднанні зі статтею 14 щодо геріатричної медсестри в державній лікарні, якій роботодавець також заборонив носити видимий християнський хрест на роботі).

Подальші посилання

Посібники із судової практики:

- Довідник із застосування статті 8 — Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції
- Посібник зі статті 14 Конвенції та статті 1 Протоколу № 12 — Заборона дискримінації

Інше:

- Освіта й релігійне різноманіття (вебсайт Ради Європи)

ОСНОВНІ ПОСИЛАННЯ НА СУДОВУ ПРАКТИКУ

- [«Ахмет Арслан та інші проти Туреччини» \(Ahmet Arslan and Others v. Turkey\)](#), № 41135/98, 23 лютого 2010 року (порушення статті 9);
- [«Белькачємі та Уссар проти Бельгії»\(Belcasemi and Oussar v. Belgium\)](#), № 37798/13, 11 липня 2017 року (відсутнє порушення статей 8, 9 і 14 у поєднанні зі статтями 8 і 9);
- [«Гамідович проти Боснії і Герцеговини» \(Hamidović v. Bosnia and Herzegovina\)](#), № 57792/15, 5 грудня 2017 року (порушення статті 9);
- [«Даглаб проти Швейцарії» \(Dahlab v. Switzerland\)](#) (ухв.), № 42393/98, ЕЧПР 2001-V (скарги за статтями 9 і 14 у поєднанні зі статтею 9 є неприйнятними — явно необґрунтованими);
- [«Дакір проти Бельгії»\(Dakir v. Belgium\)](#)[ВП], № 4619/12, 11 липня 2017 року (відсутнє порушення статей 8, 9 і 14 у поєднанні зі статтями 8 і 9);
- [«Догру проти Франції» \(Dogru v France\)](#), № 27058/05, 4 грудня 2008 року (відсутнє порушення статті 9);
- [«Ебрагімян проти Франції» \(Ebrahimian v. France\)](#), №. 64846/11, ЄСПЛ 2015 р. (відсутнє порушення статті 9);
- [«Евейда та інші проти Сполученого Королівства» \(Eweida and Others v. the United Kingdom\)](#), №№ 48420/10 та 3 інші, ЄСПЛ 2013 р. (витяги) (порушення статті 9 стосовно першого заявника; відсутність порушення статті 9 окремо або у поєднанні зі статтею 14 стосовно другого та четвертого заявників, відсутність порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 9 стосовно третього заявника);
- [«Ел-Морслі проти Франції» \(El-Morsli v. France\)](#) (ухв.), № 15585/06, 4 березня 2008 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«Куртулмуш проти Туреччини» \(Kurtulmuş v. Turkey\)](#) (ухв.), № 65500/01, ЄСПЛ 2006-II (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«Лачірі проти Бельгії» \(Lachiri v. Belgium\)](#), № 3413/09, 18 вересня 2018 року (порушення статті 9).
- [«Лейла Шахін проти Туреччини» \(Leyla Şahin v. Turkey\)](#) [ВП], № 44774/98, ЄСПЛ 2005-XI (відсутнє порушення статті 9);
- [«Манн Сінгх проти Франції» \(Mann Singh v. France\)](#) (ухв.), № 24479/07, 13 листопада 2008 року (неприйнятно — явно необґрунтовано);
- [«С.А.С проти Франції» \(S.A.S. v. France\)](#) [ВП], № 43835/11, ЄСПЛ 2014 (витяги) (відсутнє порушення статей 8, 9 і 14 у поєднанні зі статтями 8 і 9);
- [«Фулл проти Франції» \(Phull v. France\)](#) (ухв.), № 35753/03, ЄСПЛ 2005-I (неприйнятно — явно необґрунтовано);